

Tapani Tasanen

Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, Metsänhoitotiede

Väitöstilaisuus on 11.6.2004 Hyytiälässä, Helsingin yliopiston metsäasemalla (Juupajoki)

Läksi puut ylenemähän – Metsien hoidon historia Suomessa keskiajalta metsäteollisuuden läpimurtoon 1870-luvulla

Tutkimuksen tavoitteena on historiantutkimuksen menetelmiä käyttäen selvittää metsänhoidon teorian sekä käytännön metsänhoidon kehitysvaiheet ja näihin vaikuttaneet tekijät, keskiajalta lähtien 1870-luvulla tapahtuneeseen metsäteollisuuden läpimurtoon saakka. Tutkimus tarkastelee Suomen metsiä, niiden käyttöä ja metsänhoidon alkuvaiheita Ruotsin ja Venäjän vallan aikoina. Vastauksia haetaan erityisesti seuraaviin pääkysymyksiin:

- miten eri metsänkäyttömuodot ja -käyttäjät vaikuttivat metsiin ja metsänhoidon edistymiseen?
- millä tavoin maanomistuksen kehitys vaikutti metsien käyttöön ja hoitoon?
- millaisiin päämääriin ja yhteiskunnallisiin taustatekijöihin metsien käytön julkinen ohjaus perustui?
- mitä käytännön vaikutuksia valtion metsäpolitiikalla ja ohjauksella oli metsänhoidon kehitykseen?
- missä ja miten kehittyivät Suomessa sovellettu metsänhoidon teoria ja käytännön menetelmät?
- mitkä tekijät säätelivät metsänhoidon teorioiden soveltamista käytäntöön?
- mikä oli naapurimaiden metsänhoidon sekä kansainvälisten yhteyksien merkitys metsänhoidon kehitykselle Suomessa?
- miten vuosisatainen pelko metsien ja puun loppumisesta vaikutti metsänhoidon kehitykseen?
- millainen merkitys puun arvon kehityksellä oli metsänhoidon alkuun saattamiselle ja edistymiselle?

Suomessa harjoitettiin 1870-luvulle saakka pääasiassa *talonpoikaista metsänkäyttöä*. Maaseudun väestö hankki toimeentulonsa metsistä eränkävynnin, kaskiviljelyn, laiduntamisen, rakennushirsien valmistamisen, tervantuotannon ja paikoin myös potaskan tai sysien valmistamisen avulla. Erityisesti rannikkoseuduilla tuotettiin ”isorakennuksen puita”, lehtereitä, mastopuita ja muuta erikoispuutavaraa. Lautojen ja lankkujen sahaus laajeni vähitellen, saavuttaen 1800-luvun lopulla hallitsevan aseman myyntiin tarkoitettujen metsäntuotteiden tuotannossa. Polttopuun sekä muun kotitarvepuun kulutus säilyi suurimpana puunkäytön ryhmänä pitkälle 1900-luvulle saakka. Mainituista metsänkäyttömuodoista erityisesti *kaskeaminen ja sitä seuraava laiduntamisvaihe sekä tervaspuiden koloaminen* ”autioittivat” laajoja metsäalueita. Tiheimmin asutuilla seuduilla esiintyi *pulaa poltto- ja rakennuspuusta* myöhäiskeskiajalta alkaen. Nämä ongelmat sekä laivanrakennuksen ja vuoriteollisuuden puunsaannin turvaamisen tarve johtivat 1600-luvun puolivälissä *pysyvään metsänkäytön julkiseen ohjaukseen*. Tuolloin Ruotsin valtakunnan metsälainsäädännön kivijalaksi tuli *kestävyyden periaate*, josta kruunu kylläkin joutui tinkimään moneen otteeseen. Valtion jatkuva rahantarve oli käytännössä metsäpolitiikan tärkein taustavoima sekä Ruotsin vallan että autonomian aikana. Jo 1600-luvulla ruvettiin vaatimaan *talonpoikien yhteismaiden jakamista* omistajilleen vastuullisemman metsänkäytön nimissä. *Isoajakoa* saatiin Suomessa odottaa 1770-luvulle saakka. Etelä-Suomessa se valmistui melko nopeasti, 1800-luvun puoliväliin mennessä. Sillä olikin myönteinen, metsien säästävämpään käsittelyyn johtava vaikutus. Valtiosta tuli isonjaon myötä erityisesti Pohjois-Suomessa merkittävä metsänomistaja 1800-luvun jälkipuoliskolla. *Valtion metsähallinto*, jota maaherrat ja sivistyneistö vaativat perustettavaksi jo 1700-luvun puolivälissä, aloitti toimintansa maanlaajuisesti 1860-luvulla. Se oli ensimmäinen merkittävä *metsänhoidon organisaatio*, ja vasta sen myötä metsänkäyttöä ohjaavilla säädöksillä ja ohjeilla alkoi olla käytännön merkitystä. *Yksityismetsiä* varten ei tällaista organisaatiota vielä perustettu, niitä rasittivat pahoin nousevan sahateollisuuden määrämittahakkuut pitkälle 1900-luvun puolelle.

Turun Akatemiassa tehtiin mittavaa metsänhoidon menetelmiä koskevaa sekä myös metsäpoliittista tutkimustyötä 1700-luvun jälkipuoliskolla. Tulokset eivät vielä sanottavasti siirtyneet käytäntöön, lä-

hinnä puun alhaisen arvon ja tarvittavien organisaatioiden puuttumisen takia. Kun valtion metsähallintoa ja *Suomen omaa metsäopetusta* ryhdyttiin perustamaan 1800-luvun puolivälissä, haettiin metsähoidon mallia alan johtavaksi maaksi kehittyneestä *Saksasta*. Tullessa 1870-luvulle, oli Evolla jo käynnissä *voimakas kehitystyö* maamme olosuhteisiin soveltuvien menetelmien luomiseksi saksalaisen teorian pohjalta. *Metsähoidon tiedot ja taidot olisivat jo tässä vaiheessa riittäneet kestävän metsätalouden harjoittamiseen kaikkien omistajaryhmien metsissä, jos tarvittavat organisaatiot olisi kyetty perustamaan ja metsäammattilaisia olisi koulutettu tarpeeksi*. Metsähoidon kehitystä hidastivat 1800-luvun lopulla lähinnä valtion heikko talous ja poliittiset näkemuserot. *Metsäteollisuuden 1870-luvulta alkanut voimakas kasvu ja lisääntyvä puuntarve* pakottivat kuitenkin valtiovallan pitämään huolta puuntuotannon jatkuvuudesta. Metsäteollisuuden kasvavan viennin kautta lisääntyvät verotulot ja kansantalouden myönteinen kehitys antoivat vähitellen mahdollisuuden *metsähoidon edistämiseen ammattilaisten koulutuksen, kansalaisten neuvonnan, lainsäädännön ja viranomaisten toiminnan kautta*.

Tämä tutkimus lähestyy aihettaan metsähistorian, taloushistorian, yhteiskuntahistorian ja ympäristöhistorian näkökulmista. *Ajankohtaista merkitystä sillä on kehitysmaiden sekä Itä-Euroopan siirtymätalouksien metsähoidon edistämiselle, missä suomalaiset metsäammattilaiset ovat mukana lukuisten kehityshankkeiden asiantuntijoina*. Kymmenissä maissa metsätalous kamppailee samanlaisten ongelmien kanssa kuin Suomessa ja naapurimaissa 100 – 300 vuotta sitten. Meidän kokemuksistamme on näille kansantalouksille hyötyä valtion- ja yksityismetsätalouden metsänhoito-organisaatioita sekä metsälainsäädäntöä kehitettäessä.

Tekijän henkilötietoja:

- s. 1953 Sysmässä, ylioppilaaksi 1972 Sysmän yhteiskoulusta
- Tärkeimmät työtehtävät: Paimion metsäoppilaitos, rehtori 1987–93; Metsäntutkimuslaitoksen Kolarin tutkimusaseman johtaja 1993–99; Seinäjoen ammattikorkeakoulun metsäalan yksikön johtaja Ähtärin Tuomarniemellä 1999 alkaen.